

LUÍSA VILLALTA, PALABRA E FUGA

LUÍSA VILLALTA, WORDS AND ESCAPE

Tamara Andrés
Universidade de Vigo
ORCID: 0009-0006-1297-9828

Resumo: Este texto metaforiza a produción poética de Villalta nunha travesía en catro tempos sobre as ondas e sintetiza a palabra villaltiana coma se do contido dun diario de a bordo se tratase. Na poética villaltiana, palabra e vida non se poden comprender desde a escisión, pois a escrita da coruñesa traduce o xeito no que contemplaba, aprehendía e arelaba o mundo. Ao longo da travesía, Luísa Villalta exerce de guía, lanza interrogantes, reflexiona sobre o propio desprazamento e acaba abocando no mar. Logo do salto, a propia travesía devén folla de ruta e legado.

Abstract: This text metaphorizes Villalta's poetic production in a journey through four stages upon the waves, and synthesizes her words as if they were the contents of a logbook. In Villalta's poetics, words and life cannot be understood as being separate, because the A Coruña writer translates the way in which she contemplated, understood, and explored the world. Throughout the journey, Luísa Villalta acts as a guide, poses questions, and reflects on her own journey, before diving into the sea. Following this dive, the journey itself then becomes a roadmap and a legacy.

Palabras chave: Luísa Villalta, travesía, poema, salto, fuga.

Key words: Luísa Villalta, journey, poem, dive, escape.

Gustaríame iniciar este texto reproducindo un par de preguntas do autor francés Pascal Quignard:¹

Quen non fica en silencio fronte ao mar que se repite, que se alza, que retorna e que, para retornar, avanza? Quen non fica, máis que en silencio, en estupor, en *énstase* no canto de en *éxtase*, fronte ás ondas tan fascinadamente ruidosas...? (Quignard 2008)²

Cos ollos postos sobre a extensión do océano, e da man de Quignard, dispoñémonos a rastrexar a pegada da travesía Villalta. A barca que está a piques de partir ten a medida dunha muller. Abeira o linde. Aboia. A viaxe é solitaria, pero Luísa non viaxa soa.³ A canle é o océano, ou mellor, as ondas. Desde un lugar firme escoitamos, en eco, voces: “Norte escuro, vento seguro”, “Ao vento soán, nen a man”, “Vente ventíño mareiro / Vente noso compañeiro”.⁴ A cidade dá a tona. A barca zarpa. Comeza a soar un violín.

A TRAVESÍA VILLALTA

PRIMEIRO MOVEMENTO: O XAPÓN

A travesía que acaba de saír ao mar dispónse en catro tempos. A primeira dirección é o leste. Luísa arriba ao Xapón. Alí coñece a Basho. Compón sete luzadas ou sete visións que adoptan a forma, o molde, do haiku. Velaquí:

O ritmo
en que gotea o inverno
é íntimo.

---

1 Quignard criou nunha familia de organistas e gramáticos, estudou Filosofía e editou na casa Gallimard. Agora, no medio do silencio, escribe.

2 A tradución é nosa: “Qui ne reste en silence devant la mer qui se répète, qui se dresse, qui se retourne et qui s’avance et qui pour s’avancer se retourne ? Qui ne reste même en stupeur plutôt qu’en silence, en *énstase* plutôt qu’en extase, le long des vagues si formidablement bruyantes...?”

3 Canda ela viaxan (entre outros) Uxío Novoneyra, Antón Avilés de Taramancos, Manuel Antonio e Xohana Torres.

4 Todas as citas da autoría de Luísa Villalta que reproducimos neste texto foron extraídas dos volumes editados por Requeixo (2023) e Rodríguez (2024).

Todo o día chovendo
e un xinete palpita
por fora e por dentro.

Un maniquí distraído
dentro do escaparate:
a súa conversa é comigo.

Un péndulo incesante,
a tarde se acompasa
dormida nun estanque.

Cristal de luz de agosto,
no mar se desparrama
como un vaso roto.

Luz e silencio:
cada noite parece
que pasa mais cedo.

Pálida é a tristeza.
Mais pálida aínda a lua
sobre a que corre esta pena.⁵

SEGUNDO MOVIMENTO: ALEMAÑA

O segundo movemento lévanos cara a Alemaña. Na travesía, Luísa interpreta a experiencia do pensamento de Heidegger:

---

5 Composicións poéticas publicadas baixo o título “Sete haikus” no xornal *El Correo Gallego* (1985).

Medida e senda,
camiño e lenda
axeitan-se a un unico vieiro.

Anda e leva,
falta e dilema
ao longo do teu unico carreiro.⁶

As ondas guían logo a coruñesa cara a Hölderlin, e a primeira traduce o que o segundo exclama: “O, deus do mar!... Deixa-me lembrar / o silencio das tuas profundidades!”.

Ao ancorar en Alemaña, a poeta repara nunha muller. O seu nome é Hildegarda. Trátase de Hildegarda de Bingen: escritora, compositora, filósofa, bieita medieval, sibila do Rin. Villalta descobre aos poucos unha creadora que para ela devén referente: “Para Luísa foi fundamental Hildegart von Bingen, mesmo convenceu a Pancho Pillado para publicala, e publicouna” (Maceda 2024, p. 10). Entre Hildegarda e Galicia, Luísa actúa como mediadora e, ao seu través, a obra da alemá chega por vez primeira (e, polo momento, única) a Galicia.⁷

Froito dese encontro xermano e froito desa fascinación, Luísa inserirá o nome de Hildegarda na composición “As damas que antano cantaron”⁸ (*Festa da Palavra Silenciada*, 12). Escribirá tamén un poema titulado “Os ollos da sibila” (*Clave Orión*, IX-X-XI) destinado a “Luz [Pozo Garza] nos ollos de Eduardo [Moreiras]”. Velaquí un extracto:

Limpos como o cristal serán os ollos da sibila,
por máis que vaian desgastando a pedra invariábel
no pulimento da cegueira

Limpos digo, direi e digo auga
da fonte mesma da que mana
a vida toda e cada un dos seres vivos

6 Tradución publicada no marco dun artigo da autoría de Carlos Paulo Martínez Pereiro (*A Nosa Terra*, extra dedicado a Ramón Otero Pedrayo, 1987). Sobre as traducións realizadas por Villalta, véxase Álvarez Lugo, Andrés e Luna Alonso (2024).

7 *O desfile das Virtudes / Ordo Virtutum* (Biblioteca-Arquivo Teatral Francisco Pillado Mayor, 1999; tradución de Xosé Carlos Santos Paz).

8 “De Hildegarda o latín que aprendeche en segredo, nos / conventos da noite, para acabar, case antonte, na / interxección dun disparo”.

Digo cristal de auga e digo seixo
 duros serán para cortar a luz con diamante
 tenros ao fin para termar da corda
 que vibra e se desfai no eco compartido

TERCEIRO MOVEMENTO: FRANCIA

A barca na que navega Luísa cruza nalgún momento co barco bébedo de Rimbaud. Co fin de exercitar a lingua, Luísa ponse a traducir. Mándanolo para aquí baixo dúas formas: unha máis libre e outra máis literal. Sobre ese transvasamento, escribe: “Estudo de língua, un pozo do que extrair apenas uns baldes”.⁹

CUARTO MOVEMENTO: ITALIA

No medio do mar, Luísa recibe unha proclama que lle lanza o seu amigo Francisco (Pancho) Pillado. Trátase dun manifesto que Pier Paolo Pasolini dá ao prelo nunha revista italiana no ano 1968: o *Manifesto per un nuovo teatro* (o *Manifesto por un teatro novo*). Luísa le, ponse a traducir, escribe un limiar para a versión en galego, realiza un traballo de anotacións e redacta unha contorna.

Xa conectados a través da auga nunha mesma onda, Luísa e Pancho reparan ao unísono nunha obra que Nicolás Maquiavelo dera ao prelo a comezos do século XVI: *La mandragola*. Desta volta acometen xuntos o traballo de tradución. E, tamén xuntos, reflexionan despois sobre o proceso:

Cando dúas persoas non profesionais da tradución conflúen no traballo común de afrontar un texto como *A mandrágora*, teñen que estar animadas basicamente por dúas razóns: ou ben reciben o encargo por parte dunha editorial ou ben emprenden tal traballo polo mero interese que o texto esperta neles. No noso caso, aínda que a segunda destas motivacións foi moi anterior no tempo á primeira, o impulso definitivo debeuse ó proxecto de Edicións Laiovento de incorporar ó patrimonio cultural galego obras dramáticas universais de tódolos tempos, como é o caso da tradución do *Fausto* de Goethe, o *Henrique IV* de Pirandello ou o *Arturo Uí* de Bertolt Brecht. (Pillado e Villalta 1999, p. 139)

⁹ Anotación que figura na axenda de Luísa Villalta o día 14 de maio de 1995. Sobre as traducións de Rimbaud realizadas pola autora, véxase Luna Alonso (2024).

O DIARIO DE A BORDO

Pechamos agora o encadramento. Deixamos a un lado a travesía Villalta e enfocamos o diario de a bordo. Despois dunha singradura disposta en catro movementos, Luísa abre un caderno para lanzarse, solitaria, á escrita. Isto é, resumidamente, o que atopamos nel:

- a) interrogacións sobre a palabra, sobre o feito de escribir, sobre a relación entre poema e vida:

Cantas partes de min
van caíndo por diante?
Quen de min cai detrás
de cada verso?

Ou tamén: “Haberá poesía en que salvar-se?”.

- b) enunciacións sobre o sentido da existencia: “Somos o doce fio que o silencio outorga”.
- c) reflexións sobre a escoita: “Parar-se a escoitar ten a finalidade de preaver-se con respecto á orixe do ruído, ao seu significado”.
- d) formulacións sobre o proceso artístico e o seu tempo:

Toda arte é un proceso de arroubamento. Calculamos ao comezo. Despois graduamos. Logo soltamos. Atinximos o trance. Cando o trance colle visos de amanecer, agarramos a luz. Na luz vén o descenso. Graduamos, freando a caída. Pousamos. Finalmente ficamos respetando o eco, o aroma, a lembranza.

- e) consideracións sobre o silencio:

O silencio,
como a dor e a felicidade extremas,
é difícil de suportar.

- f) aceptación da soidade (na onda de Manuel Antonio): “É ficaremos sós, mar e silencio”.
- g) asimilación do temor:

pero ecoa o temor de que as ondas repitan, salgadas de séculos, o afundimento ritual que a devolva [a muller] ao silencio.

ARTE DA FUGA

Estou perdendo
 unha parte de min que fica a un lado.
 Miro-te e dis-me adeus sen dicir nada
 e vexo-me a min que te comprendo
 despedindo alguén
 que agora son, e continuo.

Logo da travesía e logo de lanzarse á escrita, os ollos de Luísa deveñen os da sibila e, nun xesto onde converxen o nadador de Paestum, o argonauta Butes, Montale e Valente (entre outros), Luísa salta:

Sen consideración pospoño o deber que me guía ao longo
 das ruas, como un meridiano anoado á cintura,
 e salto.
 Salto a rebentar da rua mesma, dun lado ao outro, coa
 corda da barca da Raíña dos Mares, impulso un bambán que
 se saía das horas.

No seu diario de a bordo, Luísa formulaba a seguinte reflexión: “Bach deixou o último contrapunto da *Arte da fuga* sen acabar. Haberá maior resposta que esta para as preguntas que non teñen contestación?”. Ao igual que a peza do compositor alemán, a travesía Villalta viuse interrompida e ficou para sempre aberta e en suspensión. Ela abocou no mar; marchou cara *ao outro lado*. Pero destoutro deixounos a súa barca, a súa folla de ruta e o seu compás: velaquí o seu legado.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Álvarez Lugrís, Alberto; Andrés, Tamara; e Luna Alonso, Ana (2024). *O son en que cada lingua se solta. Luísa Villalta tradutora, Luísa Villalta traducida*. Vigo: Universidade de Vigo.
- Luna Alonso, Ana [no prelo]. Luísa Villalta, tradutora de Arthur Rimbaud. “Un pozo do que extrair apenas uns baldes”. En: Tamara Andrés, Manuel Naveira Fuentes e Armando Requeixo, coords. *Luísa Villalta, en concreto*. Cadernos Ramón Piñeiro, XLVII. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia.
- Maceda, Beatriz (2024). Luísa Villalta, pensar é escuro. *Luzes*. 127, 5-11.

- Pillado, Francisco e Villalta, Luísa (1995). Arredor da *Mandrágora* de Machiavelli. *Viceversa. Revista Galega de Tradución*. 5, 139-142.
- Quignard, Pascal (2008). *Boutès*. París: Galilée.
- Requeixo, Armando, ed. (2023). *Luísa Villalta. Pensar é escuro. Poesía reunida (1991-2004)*. Vigo: Galaxia.
- Rodríguez, Luciano, ed. (2024). *Luísa Villalta. Formas breves de pensamento*. Vigo: Galaxia.
- Villata, Luísa (1985). Sete haikus. *El Correo Gallego. Xanela da Lúa*. 4/II/1985, 9.
- Villalta, Luísa (2004). Os ollos da sibila. *Clave Orión*. IX-X-XI, 34.